

Borzadály

Irtta Szép Ernő

MENTEK, mentek a csillagosok, férfiak, nők vegyesen, a bécsi országúton mentek, hét-nyolc hosszú csapat egymásután. Csupa érett és idősebb férfi s nők, nagyobbacska leánytól görbe kis anyókáig; fiatalkorú hím egy se vonult a sorokban; 15–50 év közt elvitték már a nyáron a zsidó férfiből mindet; a 15 éven aluli fiú- meg leánygyerekeket pedig indulás előtt elválasztották a felnőttektől, az külön transzport.

Ezeket a menetelő zsidókat hajnalban szedték össze a Csáky-utca meg a Visegrádi-utca csillagos házaiból, ahol összeköltöztetve szorultak, 4–5 család egy lakásban. Esőben indultak, elázott már minden rajtuk; mint a tű, úgy szűrődik ez a finom, sűrű őszi eső szövetbe, vászonba.

Az asszony, a legtöbb, amellet csupa sárcafat volt, harisnyájuk is, köpenyük is és kalapjuk vagy fejkendőjük is bemázolódtott. Mert ezek, mamák és nagymamák, nem akartak a gyerekektől elszakadni. Azok a nyilas karszalagos katonák, akik most két oldalra a csapatok mellett haladnak, azok tépték le a gyerekeket az asszonyokról és ököllet, meg a karabély agyával verték és rúgdalták a vadmadár módjára vijjogó nőket, a végin a lábuknál vagy a hajuknál fogva húzták őket a mocskos kövön a kapu alá, mert a földre vetették magukat, semmi ordításra sem

akarták azt az udvart elhagyni.

Eyyel a vékony asszonnal, evvel a Tesszával, aki itt megy a második csapatban, ötödik sorban, egy pápaszemes bácsi meg egy másik asszony közt (ez fogja a Tessza karját), evvel még csúnyábban elbántak, nézzék. Egyik bokája felett a harisnya fel van szakítva; köpenyéről is leszakadt két gomb; hátraesűszott fejkendője alól egy lomb haj előre ugrik a levegőbe, meg ahogy a katona markolta. Egy szeme kék-vörös daganat, fel van a szája is dagadva s egyik orrlyukából szivárog a vér cickakban. Ez a nő két gyermekéért harcolt eszeveszetten. Egy hét-éves leánykáért, meg egy négy-évesért. Ura is van. Tesszának, ha még fel nem robbant: kivitték az urát még 42-ben az orosz frontra, aknát szedni.

— Na, mi lesz, megint lemara-dunk? Puskatuss kell?

Ez Tesszának szólott; el akart alélni, fél lépésnyire hátra maradt a sorból; az a másik asszony, aki a karját fogta s húzta folyton előbbre, kétségbeesve susogott néki:

— Az istenért vigyázzon ne hagyja el magát.

Egy párszor már kóstolta Tessza a puskatust, mióta menetelnek; az a vitész, aki ott haladt balfelől, az szemmel tartotta Tesszát, úgy mint egynéhány mindig elmaradó bácsit meg nénit is; csúnyán rájuk ripakodott

és ugrott fürgén egyszer-egyszer a sorok közé, a karabély agyával emezt, amazt folyton hátha döfni.

Elül, hátul, mindenütt kiabáltak folyton a menetet kísérő katonák:

— Felzárkózni!

— Egyenes sor!

— Kilépní, kilépní! Másznak mint a tetvek!

Persze a buzdítást megfűszerezték a legcifrább zsidózással és a női szemérmét és becsületet mélyen sértő igékkel.

Akik az országút két szélén jöttek-mentek, gyalog emberek, asszonyok, biciklisták, szekerek, meg kamionon zötyögő németek, éppen csak odapillantottak a zarándoklókra, eleget nézhették már hogy viszik a zsidókat, megszokták. Ha egy-egy menyecske, egy-egy siheder elmosolyodott, meg ha a mezőn a libapásztorleányka egykicsit vihogott, az se valami kaján érzéssel tette, nem, mulattak a zsidók tehetetlenségén; a tehetetlenség kórikum.

A csapatban a legtöbb nőnek újra meg újra megindultak a könnyek a két szeméből, mindig így könnyeznek, mióta jönnek; beszélgetni se szabad. Sok nő, mikor kiterelték a kapun őket, az utcán is folytatta a jajgatást visítózást, ezeket aztán egypár izmos pofon észretéritette. Volt; akinek a szeme már nem adott több könnyet és volt, akinek olyan természete volt, a szerencsétlennek, hogy nem tudott sírni. De ezek is olybá tűntek, mintha könnyeznének, mert orcáikon folyt az eső s. esúszott le

a nyakukba s a köpenyükre csöppengetett.

Tíz óra tájban azután elállott az eső.

A bomló fellegek közt egy szörnyeteg szakállas fejhanyatt-homlok rohant keletről nyugatra, akáresak a menekülő Isten volna. És a napsugarak egy légitámadás hevével vetették magukat a mezőre.

És öt perc múlva meleg lett; olyan szép meleg október, mint tegnap volt.

Félóra múlva már a melegtől kezdtek szenvedni, akik idáig a hús eső alatt borzongtak.

Kezdett már hosszú lenni a hajnal óta való gyaloglás, megterhelve, pihenő nélkül; volt a csapatokban sok sánta, meg egy pár fellábú; a régi háború rokkantjai; voltak szivbajos, cukor-bajos öregek, meg voltak sérve-
sek, meg olyanok, akik vérző aranyerük miatt jártak nehezen; meg olyan nagyon öregemberek és anyókák, akiknek maga az öregség a betegségük: a gyön-
geség.

SZAPORÁBBAN kezdtek mind Ezek sóhajtozni, sziszegni, nyöszörögni s ingadozni. Volt; akinek a hólyagjával volt baja s hiába fordult a legközelebbi katonához, félre kérezkedni: az elhallgattatta, igen udvariatlanul. És akinek a cipőszeg szúrta a talpát, az is most kezdte ezt a legkínosabban érezni; még az a vastagon átkötött arcú, fogfájós emberke is szenvedélyesebben nyögött jobbra-balra a két szomszédja felé: jaj, megörlök! És akinek semmi különös baja nem

volt, annak a hátzísák szija kezdte türhetetlenül vágni a jobbállát, vagy a balvállát; rántották és rántották feljebb azt a gyötrött vállat és előre dülőgetve, hátradugott kézzel iparkodtak a nehéz batyut feljebb erőltetni. S akik csak utazótáskát vittek, azok is gyakrabban tették át balkézből a jobba, jobból megint a balba azt a bőrvagy vászontáskát. Nemcsak a melegség volt az, ami a vándorokat gyöngítette s fokozta az érzékenységüket, nem, hanem égnék és földnek a mosolygó szépsége is ingerelte a lelküket és tette sértőbbé, mint amilyen sértő volt eddig, ezt a zsidósorsot.

Pikk pakk, hátulról jó messziről. Senki se mert megfordulni. Tudták mi ez. Hallották már Pesten, hogy így tesznek az elhurcoltakkal, a beteggel meg a gyöngével, mikor felbuktak, mikor minden erejük elhagyta őket.

Hallotta, nem hallotta Tessza a két pisztolylövést, úgy meredt előre, mint akinek ezer mérföldre járnak a gondolatai. Egyszer-egyszer felhúzta a fejét és meg akart állani; akkor mindig megszorította az a másik aszszony a karját és húzta magával. Ment aztán Tessza, mint a többi. Ment. Negyedóra telt el és eltelt félóra, míg így lépett, lépett engedelmesen a sorban, akkor megint mintha megállani vagy hátraesni akarna; szája felnyílt, hallható heves lélekzettel; a hideg elhúzott a fejbőrén: fölésmélt, eszébe jutott, hogy a leánykáinak jó meleg, bélelt ki-

esi kesztyűi itt vannak a ruhá-nemüvel megtömött piaci hálóban, a balcsuklójára akasztva. S a hátán, plédbe kötve, ott szorul a két gyerek párnácskája, meg a paplanjuk; ez is eszébe jutott rögtön a kesztyű után. Jobbra hajtotta a fejét és balra hajtotta s megint jobbfelé s aztán újra balfelé s a szája rángatózott és csak egynéhány halk és még halkabb nyögés jött belőle, mint amikor a legégetőbb fejfájásban nem tud már jajgatni valaki, csak úgy gyöngén nyöszörögni, szinte megbékülve, félaléltan.

És megint, megint:

— Egyenes sort!

— Felzárkózni!

— Már megint lemaradsz, mindjárt odajövök, azt a...

A káromkodás következett és jöttek megint azok a förtelmes szidalmak.

Tizenegy óra lett, aztán tizenkét óra lett. Suttymban megmégnezték az időt a vándorok, várták a déli pihenőt, az rögtön itt lesz már, leheveredhetnek végre. Az éhség is gyötörte őket, nemcsak a fáradtság és nemcsak a lelki fájdalom.

Elmult a tizenkét óra, nincs pihenő, nincs evés.

A katonák már egy-két órája be-beszaladnak egyenkint vagy kettesével, hármasával egy ital vízre az útbaeső tanyákra. Dél óta meg egyik a másik után rántja előre a kenyeres tarisznyát, eszegetnek.

A menetelő csapatban a legoptimistábbak is elbúcsúztak az ebédidő reménységétől. Félkettő tájban újra pikk pakk. A ka-

tona kivonszolta a sorból az országút szélére azt az anyókat, aki elájult, itt lőtt aztán kettőt belé.

Tessza nem volt éhes és fáradt se volt. Akit nehéz kalapáccsal ütöttek fejbe, nem érzi az a fájdalmat, semmit se érez. Fejébőre, orcája, keze forró volt, mint a lázas betegé. Az ujjai egy Chopin-fantáziából kezdtek valami futamot zongorázni a köpenyén. És amint lépett és lépett és lépett, nézvéen makacsul az előtte járó férfi nyakán a sápadt keresztmetszést, elkezdtek a könnyei gurulni két orcáján lefelé, gondolat és érzés nélkül; akárcsak azért szöktek volna ki a szeméből, hogy bukfencezenek egy kicsit, mert unatkoznak.

Az emberek sűrűn emelték egy kezüket, a verejtéket ököllel a homlokukról letapogatni. S a hőségben legfeljebb magasabbra tolták a kalapot; levenni egy se merte, nem lehet tudni, ezért is nem kapnának-é ki.

VONAGLÓTT a menet előre, mint hosszú-hosszú kígyó; az, hogy minden félórán, azután minden negyedórán lelöttek egy felbukott nénit vagy öreg bácsit, az a lassú vonulást pillanatra meg nem állította sehohse.

A tizedik-tizenkettedik duplälövés után kezdtek már meg nem döbenni, meg se lépödni, nem is sajnálni a megölteket, kíváncsinak se lenni, ki lehetett ez. Ilyen hamar megy a megszokás.

A mi Tesszánk alvó eszméletének a homályában néha-néha lo-

bot vetett az öntudat. Egyszer az ura jutott eszébe; s a másik pillanatban nem tudta az ura arcát elmeredni szeme elé idézni. S mintha csak mesélte volna valaki néki, hogy ő férjhez ment valaha. S aztán a gyerekeire csapott át a Tessza gondolata. S mintha régen, nagyon régen nem látta volna azt a két kicsi lányt. És elkezdett csodálkozni, hogy is került ő össze evvel a két gyerekkel? És azok a vonágások, amelyeket most a szívében érez, azok is mintha a más szívét járnák, nem az övét. És egyszer, mikor így megint ocsúdva, gondolkozni próbált, azon mód kezdett esni, szédülni benne minden, ami élet és világ: történelem, iskola, zene, város, gyermekkor és tengerek és az állattan örült állatai; olyanok voltak ezek a pillanatai, amilyenek lehetnek a pilótái, aki az eltalált repülőgéppel inogva, jobbra-balra borulva kezd zuhanni.

Egy kíváncsi csikó ide lépegett az országút szélére, nézte vagy harmadpercig a némán vándorló népet; azután friss nyerítéssel utána vágatott a szekérnek, az anyjának.

Ó, te kiscsikó s te két pillangó, kik mint a boxolók kerülgetitek egymást, te tücsök, aki itt valahol a gyep füve közt citerázol, de jó nektek, nem kell zsidónak lennetek.

Fél négy, négy óra, öt óra? Nem nézte már senki. Elvesztett az Idő; mentek, mentek, mentek, az örökkévalóságot taposták. El-fáradt a fáradtság, a testeket vitték a lábak előre, mintha

szívhez, veséhez, sérvhez, aranyérhez semmi közük se volna. Valami láz fogja el az ilyen hosszú-hosszú járásban az emberek izmait, úzi tovább őket, tovább, most már rossz lenné nekik megállni, megnyugodni.

Egy vitéz, ott jobbfelől, rá-rásandított egy jóképű fiatal asszonyra; s aztán köhintett kicsit megzavarodva. S azután rájok förmedt a zarándokokra, azokkal a serkentő igékkel, amelyeket reggel óta kajabál.

A többi is, jobbról-balról, elül, meg még hátrább, meg még hátrább, azok is ordítózni kezdtek, erősebben, mint eddig, dühösebben. Fáradtak már ők is, kire haragudjanak másra, mint ezekre, akiket kísérniök kell.

És sűrűbb lett a pisztolypukkanás is, hol növel végeztek, hol férfival, amikor azok összeestek, elájulván. Hányat lőttek le már? Nem számolta senki se. Harmadpercre megállott egynéhány sor, míg a lelőttet az úttestre rángatták, ment azután a csapat, mind a csapat vonult, úgy mint Egyiptom országából vonultak kifelé hajdanában.

HERVADOZOTT már a délután. Az arcokat rózsaszínű fény futotta el. Itt is, ott is felhúzta valaki a fejét, hogy mélyebb lélekzetet vehessen, azt a kis erejét, kitartását el ne veszítse. A hajcsárok, ha egyenes is volt a sor, ha az a sor fél lépéssel se járt hátrább mint a többi, akkor is óbégáltak már, hogy a maguk energiáját ébrentartsák. Ugrottak, belé püföltek ököllet az emberek, asszonyok hátába,

tarkón csapták őket a tenyerükkel, meg a puskatust döfték az oldalukba, vagy a cső végével böködték erősen őket; minden percben vadabbak lettek, butábbak.

Az égő kerek Nap is mintha hatalmas pofont kapott volna, megbillent, leesett az aranyzománcos bíbor és barna fellegekben.

Most merték csak ledörzsölni a képükről a könnyeket azok a nők, akik reggel óta mindig sírnak. Talán már nem veszik a katonák észre.

Valami fakó kis község közeledett, közeledett; az első kapukból elővágtattak a kutyák, elkezdtek zsidózni. Menni kellett, még mindig menni.

Azon a községen túl két hosszú jegenyesor sötétlett; akárcsak fekete SS katona lenne mind a jegenye.

Feljött már a Hold is, vagyis mintha fejest ugrott volna az égnél magasabb égből, ez a fehér pofájú bohóc; ragyognak a csillagok, mint a cirkuszi publikum szemei, mikor a bohóc ott a hülyeségeivel röhögte.

Na végre, végre.

— Állj! Állj! Áállj!

Itt maradnak éjszakára. A gyepen kell meghálni.

Elbomlottak a csapatok egymásután. És ledültek a szerencsétlen fáradtak, leestek. Nem soknak volt enni kedve. Csak motoszkáltak ezután; nem is igen szólt egyik a másikhoz, csak nyögtek, nyöszörögtek. Fejük alá húzták a batyukat, elnyúltak. Elfeküdt Tessza is, miután egy darabig ülve bámult

a vaksi estébe, a két sorbéli szomszédja közt. Előre-hátra kezdet inogni s azután hátra potytyant, nem bírta már a dereka.

Feküdt, feküdt zsibbadtan nyitott szemmel. Horkoltak már egynéhányan ott közel, hortyogtak. A Hold belébújt egy fellegbe. Fekete lett a tájék ideleenn.

Egyszer csak levágódik egy kéz a Tessza hasa alá, belémárol gorombán ott a szoknyájába.

A hideg cikázott a fejbőrén, összerándult az idegzeté; ocsúdott a kábaságából, odakapott ahol a brutális markolást szenvedte, azt az öklöt onnan elütni; jaj, kín volt megállani, hogy ne sikoltson, ne visítson. Négyezeröttször is meg kellett azt a kezét

rántani, míg el tudta lökni. S felülvén, rohamosan lüktetőszívvvel, elakadó lélekzettel sziszeggett le arra a mellette hanyattfekvő pápaszemes kis emberre:

— Disznó, szentelen vén disznó, hogy merészel ilyet

Az nem reagál, hallgat cinikusan.

Az öklét a földre szorította Tessza, hogy a képebe ne sujtson. Súgva kezdte megint, rettentő önuralommal:

— Megörült? Ronda disznó, pimasz, galád.

Kukukk, az égi bohóc felbújt a sötétkék fellegből, boldogan vigyorogva, éppen ide világított.

Te borzasztó Isten, ez az ember itt halott.

EGY OROSZ író sem ismerte annyira az orosz népet, mint Puskin. Íróink között van elég ismerője népünknek, akik tehetségesen és szerelettel is írnak népünkről; de ha az ember Puskinnal hasonlítja össze őket, valamennyien — eddig csak egy, legföljebb két kivétellel késői utánczói közül — urak, akik a népről írnak. A letehetségesebbeknél is áttör itt-ott valami jennéházó, valami egy más környezetből, egy más világból, valami iparkodás a népet magukhoz emelni s ezzel a fölemeléssel boldogítani. Puskinnál azonban igazi rokonságot találunk a néppel.

Dosztojevszkij: Puskin